

ПАВЛО ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ У ПРИЗМІ ШІСТДЕСЯТНИЦЬКОЇ КРИТИКИ

У статті здійснюється спроба крізь призму художньо-документальної прози українських шістдесятників уявити творчий профіль П. Загребельного у контексті тоталітарної доби. Пропонується побіжний огляд творчості письменника, що його запропонували шістдесятники, насамперед у власному епістолярії та мемуаротворчості. Йдеться про дискретні вкраплення у нефікційній прозі шістдесятників елементів літературно-критичної творчості.

Ключові слова: художньо-документальна проза, шістдесятники, літературознавство, літературна критика.

The article attempts to express, through the prism of fiction and documentary prose of the Ukrainian Sixtiers, the creative profile of P. Zabrebelyni in the context of a totalitarian era. A cursory overview of writings of the author is offered which is proposed by sixtiers first of all in their own epistolary and memoirs. It goes about discrete inclusions of elements of literary and critical creativity in non-fictional prose of the sixtiers.

Key words: fiction and documentary prose, sixtiers, literary studies, literary criticism.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Письменницький набуток Павла Загребельного шістдесятники простежують на різних етапах його тривалого творчого буття, зауважуючи періоди піднесення або вповільненого згасання мистецького тону прозаїка. До художнього слова літератора в них були особливі вимоги. Адже для багатьох представників цього творчого покоління П. Загребельний, головний редактор «Літературної газети» (1961–1963), виявився взірцем моральності, духовної і творчої довершеності. У час найактивнішої фази хрущовського потепління митець не просто простягнув руку письменникам-початківцям, дав їм можливість «засвітитися» на сторінках авторитетних центральних видань, а й зумів налагодити творчу взаємодію поколінь. П. Загребельний благословив на літературне життя М. Вінграновського, Є. Гуцала, В. Діденка, І. Драча, В. Дрозда, І. Калинця, Р. Корогодського, В. Коротича, І. Світличного, В. Симоненка, В. Стуса, В. Шевчука, Ю. Щербака та ін. Тому, оскільки літературний авторитет романіста для шістдесятників був значним, і вимоги до нього – людини й митця – висувалися високі. У статті здійснюється

спроба крізь призму художньо-документальної прози українських п'ядесятників (насамперед епістолярію та мемуаристику) увиразнити творчий профіль П. Загребельного у контексті тоталітарної доби. Побіжний огляд його доробку у період розвою агресивного соцреалізму, що його запропонували п'ядесятники, дозволяє вести мову про дискретні краплі у нефікційну прозу елементів літературно-критичної творчості.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема літературно-критичної діяльності у художньо-документальній прозі українських п'ядесятників сьогодні залишається маловивченою. Значний масив такого письма дозволяє вести мову про елементи літературно-критичного аналізу у його структурі. Найвиразніше вони проглядаються в епістолярній творчості п'ядесятників, мемуаристиці, усній історії (інтерв'ю), рідше – у записках, щоденниках, автобіографіях та некрологах. Вперше у вітчизняному літературознавстві до цієї проблеми звертається Леся Вапків у монографії «Епістолярна літературна критика : становлення, функції в літературному процесі» [1], порушені питання наявні у кандидатських дисертаціях Н. Загоруйко [3] та Н. Глушковецької [2]. Інші жанрові різновиди нефікційної прози як виразники літературно-критичної творчості досі помічені не були.

Формулювання цілей статті... *Мета статті* – охарактеризувати спроби літературно-критичного аналізу творчості П. Загребельного у художньо-документальній прозі українських п'ядесятників.

Виклад основного матеріалу... Неперебуточно значущість в історії літературного п'ядесятництва постаті П. Загребельного фіксують численні некрологи й матеріали усної оповіді, датовані останнім десятиліттям. Суть багатьох із них передають такі слова І. Дзюби: «Його велика заслуга в тому, що на початку 60-х років він підтримав молодь, публікував Драча, Вінграновського, Гудала, Тютюнника, Євтушенка, який приїздив до Києва виступати. Будучи редактором „Літературної України”, він запровадив нові форми – видавав цілі сторінки молодим, талановитим поетам, письменникам. Це людина, яка залишила вагомий слід в історії української культури, літератури, добру пам'ять про багатьох людей» [8]. У свою чергу В. Яворівський акцентує вміння П. Загребельного давати відпір тиску каральних органів, зокрема, для оборони молодих колег: «Ой, скількох він захищав від тодішньої розправи КДБ. Наприклад, Іван Драч був

виключений з університету, а Павло Архипович забрав його працювати в „Літературну Україну”. Гуцала він десь знайшов у Ніжині, Володимира Дрозда десь на Чернівцінці. Тобто все покоління шістдесятників пройшло через його руки, він їх привів у літературу через тодішню „Літературну Україну»» [8]. Ці слова шанобливо підтверджує І. Драч: «Я вдячний Павлові Загребельному за те, що він свого часу врятував мене – взяв на роботу у „Літературну Україну», коли мене вигнали з університету. Підтримав мене у важкий час. Згодом почав друкувати й інших шістдесятників: Миколу Вінграновського, Віталія Коротича, Володимира Дрозда, Івана Дзюбу... Власне, шістдесятники вийшли з „Літературної України»» [5]. Р. Іванчук відзначає не лише творчі, а й організаторські здібності П. Загребельного, зокрема, виявлені на посаді голови Спілки письменників України: «Я про нього найкращої думки. Іноді він був різкий, але дуже справедливий. Ненавидів фальш, графоманство. Коли Павло Загребельний був головою Спілки письменників України, ми всі трималися разом як кулак» [10]. Із таких характеристик вимальовується психологічний портрет класика українського історичного роману на тлі його непростого епохи, і засвідчує він волю твердість, непоступливість митця, його життєву принциповість, незалежність, котрі в умовах дегуманізації й тотального тиску розцінювалися як моральний подвиг.

Ослаблення художності окремих творів П. Загребельного критика зауважує в роки цензурних обмежень й арештів літераторів. Тоді він занурюється в історію, шукає теми для своїх творів у киеворуській добі й так намагається відсторонитися від абсурдної дійсності, зберегти людську честь і мистецьку незалежність. Правда, не завжди вдається бути вповні проникливим в осмисленні історичних фактів, досягненні переломних етапів національної минувшини, особливо викривлено інтерпретованих вченими марксистського гарту, заідеологізованих. Звідси критичні, а інколи – доволі гострі закиди письменникові щодо того чи іншого його твору в художньо-документальній прозі шістдесятників, як-от від колеги по цеху Р. Іванчука: «Я прочитав усе, що він написав, й категорично стверджую: не всі його твори щасливо перейдуть крізь митницю на кордоні тисячоліть – кому, наприклад, спотребиться в майбутньому апологія душителя Руси-України – Юрія Долгорукого „Смерть у Києві”?.. Цей твір новітні душители України відзначили найвищою премією (Державна премія УРСР імені

Т. Г. Шевченка. – *О. Р.*), а варто було письменникові трохи почекати – і він утішився б заслуженою нагородою за знамениті романи „Первоміст”, „Роксолана”, „Євпраксія” і – особливо „Я, Богдан”!» [7, с. 149].

У невольничому епістолярії «в'язнів сумління» – дорікання митцеві за історичні романи «Смерть у Києві», «Євпраксія», «Я, Богдан», осуд його виробничої та соціально-побутової прози – «День для прийдешнього», «Левине серце», «Переходимо до любові» та ін. Звісно, маємо зважати на питання особистого смаку реципієнтів й умови вироблення оцінного погляду, однак здебільшого міркування й аргументи критиків цілком слушні. Так, у кореспонденції В. Чорновола від 8–10 лютого 1982 р. відаходимо т. зв. «лист у листі» – своєрідну критику через призму критики. Шістдесятник цитує дружині фрагменти листа від Г. Гордасевич, у якому мовиться про твори О. Гончара, Є. Гуцала, Ю. Мушкетика, В. Шевчука. Коментує літераторка і своє сприйняття П. Загребельного: «Ще його історичні романи якось імпонують мені ерудитією автора. Зате романи про наше прекрасне сьогодення нагадують мені велику купу мильної піни: щось таке велике, навіть блискуче, з примхливими обрисами, а дати йому відстоятися – і залишиться невеличка калюжка мутної води» [12, т. 4, кн. 2, с. 175]. Критичні зауваги Г. Гордасевич В. Чорновіл обрамлює власними думками, які з висновками його адресатки цілковито збігаються: «...я охоче підписався б під тим, що вона написала про Гончара, Мушкетика, Загребельного, навіть Гуцала» [510, т. 4, кн. 2, с. 175].

Несприйняття критиків-шістдесятників більшою або меншою мірою висловлювалося стосовно тих творів П. Загребельного, які були написані в пору глибокого брежнєвського застою: їхні оцінки з'являлися в невольничому епістолярії як побіжні враження від щойно прочитаного.

Так, І. Світличний в листі до дружини від 10–13 липня 1975 року згадує історичний роман «Євпраксія» (1975), події якого торкаються середньовічних часів і зображують трагічну долю доньки київського князя Всеволода Ярославовича, онуки Ярослава Мудрого, яку з примусу дванадцятилітньою вивозять до Німеччини і в п'ятнадцять років видають за маркграфу Північної Саксонії Генріха Штаденського Довгого. Овдовівши через рік після одруження, Євпраксія згодом стає дружиною імператора Священної Римської імперії Генріха IV, але і в цьому шлюбі не знаходить щастя: зазнає повсякчасних моральних принижень і тортур, стає фактично бранкою свого

чоловіка, тяжко карається і страждає на чужині, а, втративши кохання, силою власного розуму позбавляє деспота престолу й ціною неймовірних зусиль повертається на батьківщину. Проте за цією фабулою й характером її розкриття для І. Світличного зринуло чимало питань: «„Євпраксія“ <...> я читав давно, ще як вона була надрукована. Її художні достоїнства мене не захопили, але історична концепція про вітчизну слонів виявляє в авторові ревного, хоч, може, й несвідомого послідовника школи Покровського (історик-марксист. – *О. Р.*) з його крилатою формулою: „История – это политика, опрокинутая в прошлое“. У автора „Євпраксії“ „опрокинутым“ виявилось майже все – від дрібних реалій до загальної естетики й філософії, і він спрацював ідеально, як багатотонний самоскид мінського заводу. І з цього погляду „Євпраксія“ дуже характерна не тільки для індивідуальної манери її автора і заслуговує на щільнішу увагу якогось теперішнього українського Добролюбова (*Є. Сверсток. – О. Р.*)» [11, с. 272].

Світличний-критик не сприймає ускладнену манеру письма, надмірну обтяженість історичними фактами, в яких, на його думку, губиться художня значущість твору. Не схвалює він і завуальовані під марксистські ідеї вчення, насаджувані новітньою ідеологією, які зводяться до зужитої ідеологічної схоластики, наголошує на художньо неправомірному синтезі релігійних (читаймо – антирелігійних) доктрин, нашарованих на кон'юнктурницьки вигракувану історію, філософію, естетику, і, зрештою, скеровує листом дружину до художньої ревізії тексту, яку могли б здійснити навіть близькі товариші, незаангажовані ідеологічно, як-от *Є. Сверсток*.

Ці міркування І. Світличного належать пізнішому часу, а от у ранньому листі до дружини, написаному під свіжими враженнями від щойно прочитаного, критик висловлюється про твір різко осудливо й категорично, вбачаючи у його сюжетній лінії відвертий провінціалізм, національне й духовне пристосуванство, рабську підпорядкованість ідеї слов'янської єдності: «...Читаю надруковану в „Жовтні“ „Євпраксія“ П. Загребельного, читаю і обурююся варварським слов'янофільством, вираженим так безпардонно, що матеріал сам просить в фейлетон. <...>. Історична концепція „Євпраксії“ (якщо можна таким солідним словом назвати суму інтелектуальних рефлексів, що лежить в основі роману) нагадує ще докостомарівський рівень ковбасно-патріотичних каганцувальників, що

весь зводився до самовихваляння й вичерпувався ним. Хупір, хупір і хупір!..» [11, кн. 1, с. 221].

У романі прочитуються апологія християнства й відверті напади на католицизм, із яким асоціюється капіталістичний світ, неприховано ворожий комуністичному світоуявленню. У зв'язку з цим припускаємо, що критичні зауваги в листі В. Марченка до матері стосуються саме цього твору, хоч адресант і не вказує прямо назви: «Мамусю, дивує мене твоє захоплення тим романом Загребельного. Облудницький твір. Стверджує примат православ'я над католицизмом, більше того, культурну вищість Київської Русі над Європою змальовує як об'єктивний історичний факт. Блюзнірство і найсправжнісінька літературна спекуляція. В псевдопатріотизмі, та ще а la Загребельний, варто розібратися. А те, що він уміє нанизувати слова, невелика заслуга. За стільки років „творчості“ мав змогу насобачитись. До речі, поспитай діда, з боку історичної відповідності наскільки роман життєздатний?» [9, с. 156]. Авторитетний медієвіст М. Марченко (дідуся), безумовно, міг дати кваліфікований коментар до твору, висловитися об'єктивно з цієї проблеми і розмежувати художню правду й історичну фальш.

Свої думки висловлюють критики і про інші твори П. Загребельного, здебільшого ставлячи на карб митцеві «змову» із соцреалістичним каноном, який позбавив його творчість художньої цінності й майбутнього. Скажімо, роздумами про тетралогію «Розгін» (1976; 1980 р. відзначена Державною премією СРСР) в одному з листів із неволі ділиться В. Чорновіл. Романна будова цього твору об'єднує книги «Айголь», «В напрямі протоки», «Ой крикнули сірі гуси», «Персонсфера» і, з погляду критика, не становить цілісності. Шістдесятник контрастно сприймає історичного романіста, пише про його вагому громадянську й мистецьку позицію в постсталінське десятиліття й регрес у наступні роки: «У „Вітчизні“ примусив себе прочитати „Розгін“ Загребельного. Яюсь за інерцією я його більше цінував, ніж його однополчан, і через редагування газети в її не пірший період, і за „Диво“, яке при всіх ганджах усе ж було художнім твором. Але потім покотився каламутний потік романів-одноденок. Виписався на Корнійчука в прозі з моментальною реакцією на інструкції свого свояка. Він навіть гострі проблеми не обходить (особливо ретроспективно), але як же він їх припуляє. Пам'ятає, ще в „Диві“ скоромовкою згадав про Михайлівський

Золотоверхий, який перестав бути, виявляється, через хвиливу недобропорядність симпатичного вченого... В останньому опусі є все: і реабілітація кібернетики, і сучасний учений, і сучасний бюрократ, і сучасна журналістка. А насправді немає нічого живого і сучасного. Якісь гумові манекени дибають по сторінках і в належних місцях висловлюються» [12, т. 4, кн. 1, с. 424].

І. Світличний солідаризується з думками В. Черновола і в листі до дружини і сестри Надії від 31 січня 1977 р. з гіркою іронією над романом Загребельного. Його роздуми спрямовані у віртуальний діалог із ще одним однодумцем і прочитуються як цілковите неприйняття творчості Загребельного цього періоду. Головно акцентуючи свою увагу на тетралогії «Розгін», критик побіжно висловлюється і про інші твори письменника: «За цей час поки в лікарні, читав небагато – все ж таки треба було колись і відпочити! – але гадаю, що медаль „За мужність” мені давати можна: прочитав „Розгін” Загребельного, мабуть, таких сміливців знайдеться небагато. Вживаючи його ж термін, можна сказати: монструальний твір! А крім того – цікавий метод він виробив: я ще коли читав його „Переходимо до любові”, завважив, як він створив образ у стилі аксьоновського стиляги, але назвав – робітником, і тим кардинально змінив художню ситуацію. А в „Розгоні” він так само пише про загальнолюдські моменти, які переживає вчений, але цей останній епітет (чи означення) можна замінити якимось іншим і, якщо ще трохи змінити навколлюдський аксесуар, нічого від того роман не втрапить. Дивовижна суспільна безадресність героїв, замінована біографічними атестаціями та суспільними деклараціями. Одне слово – варіації на вільні теми, але при кожній нагоді напис: „Се лев, а не корова”. А так часто буває – корова, або принаймні гібрид лева з коровою. Досі мені справді художнім видалося тільки його „Диво” – може, тому, що там – простір для фантазії, а ступінь історичності не такий обов’язковий, щоб через її брак мати до автора серйозні претензії. Хоча й там ідеї вищості одних народів над іншими (ідеї немарксистські в суті) позначені помітно» [11, кн. 1, с. 375–376].

Звісно, представники соціалістичної науки про літературу й підготовлені нею критики твір звеличували, добачаючи в ньому і стилетворчі пошуки автора, й композиційне новаторство. В. Дончик, зокрема, наголошував: «...Хотілося б лише звернути увагу на те, як прозаїк

прагне досягти синтезу локального й універсального, охопити наш стрімкий час із багатьма сферами і галузями життя, соціальними верствами, різноманітними подіями тощо. Цьому сприяє й композиція твору, який складається з чотирьох книг і ніби містить у собі кілька романів – „воснний”, „виробничий”, „сільський”, „міжнародний” і „науковий”» [4, с. 238]. Однак саме в такій тематичній мішанині В. Чорновіл убачає художню еkleктику, вважаючи за недоцільне поєднувати неспівмірні проблемно-тематичні аспекти в одному текстовому корпусі. На його переконання, художній синтез роману дуже слабкий, і це поменшує творчий потенціал автора.

Варто зацентувати й епістолярну рецепцію історико-філософського роману «Я, Богдан» (1983), який п'ятдесятниками був не менш уважно прочитаний. П. Загребельний написав його наприкінці брежнєвської епохи і порушив тему визвольних змагань українців під проводом Б. Хмельницького, якою всякчас спекулювали в радянському літературознавстві й історіографії. Справді, можна говорити про жанрово-композиційну оригінальність твору, основна фабула якого проектується в монолог-сповідь і монолог-роздум старіючого гетьмана про пережиті в славі, величі та поразках буремні роки. Навіть з віддалі часу Р. Іваничук у своєму «Нещоденному щоденнику» дає високу оцінку цьому романові, вважає його етапним і закономірним явищем у творчому доробку майстра пера. Іваничукові критичні роздуми про «Я, Богдан» поміж інших щоденникових нотаток значно більші за обсягом, вони набувають форми наукової розвідки, логічно вивірені, послідовні, завершені. «З'явився цей твір у доробку письменника <...> не випадково, – зауважує він. – П. Загребельний від першого свого історичного роману „Диво” через „Первоміст”, „Свіпраксію” та „Роксолану” – йшов упевнено до Хмельницького, щоб розкрити перед читачем і осмислити не так його баталії, як особистість геніального полководця, який уособив націю» [7, с. 151].

Р. Іваничук зауважує психологічну складову цього твору, – рідкісне явище в тогочаснім літературнім потоці; йому імпонує авторове проникнення у світогляд головного героя, бажання простежити внутрішню еволюцію характеру, філософізація та інтелектуалізація його сутності. На думку Р. Іваничука, П. Загребельному вдається повноцінно виписати образ Богдана Хмельницького завдяки введенню численних монологів, у яких герой саморозкривається, майстерному добору кола персонажів, котрі

доповнюють його характеристику в умовах екстремальних випробувань: «Важкий тягар звалився на колишнього чигиринського сотника: влада, слава й відповідальність однієї людини за весь народ. П. Загребельний ставить для художнього розв'язання психологічні проблеми, які стосуються не тільки епохи Хмельницького, а всіх часів, поки існуватимуть визвольні війни: вождь і влада, вождь і народ, вождь і справедливість, сила й безсилля вождя» [7, с. 151].

Відзначимо, що В. Чорновіл не сприйняв Іваничукових роздумів про твір «Я, Богдан» П. Загребельного, добачивши в них штучність, кон'юнктурне пристосуванство. Така думка в нього склалася на підставі статті галицького літератора «Минувшину згадують, дбаючи про майбутнє» (1984) [6], з якою В. Чорновіл різко розходився в оцінках. Тож у листі до Г. Гордасевич гострий на слово шістдесятник полемічно іронізує: «Читала, які дифірамби виспіває наш милий Роман Іваничук Загребельному за „Я, Богдан“? (Це в № 1 „Жовтня“). Роман прямо-таки „вражений правдивим авторським трактуванням епохи“. Я теж вражений... і фальшивістю того трактування, і сміливістю, з якою в одному вариві перемішуються традиції Натана Рибака й „крамольні“ натяки в душі деяких самодруків 60-х років (полювалося, наприклад, на ст[аттю] М. Брайчевського „Приєднання чи возз'єднання“)» [12, т. 4, кн. 2, с. 900].

А втім, помічаємо, що Р. Іваничука ця дискусія не похитнула в певності власних оцінок, адже саме ту колишню статтю він узяв за основу (трохи відредагувавши) свого щоденникового запису, таким чином «міксуючи» метажанрові складові. Як критикові йому варто віддати належне – і за першопрохідництво в розкодуванні психокомпонентів моделювання образу головного героя, і за нерозтиражане використання, власне, психологічного змалювання історичного персонажа.

Висновки. Зауважимо, що епістолярій, спогадові література, усна оповідь та некрологи пізно творчість П. Загребельного вважають феноменальним явищем національного прозописма, твердять про її знаковість в українській літературі постмодерного періоду. При цьому стримано ставляться до письменникових надбань попередніх десятиліть, які – навіть художньо недосконалі – все ж проклали свій шлях до читача й залишаться в історії літератури. Цю думку засвідчує художньо-документальна проза шістдесятників. Цілоком повну картину критичного бачення шістдесятниками

творчості П. Загребельного скласти важко. Проте навіть через розпорошеність нефікційного матеріалу, творчий профіль письменника в епоху соцреалізму видається надто виразним і засвідчує згасання художнього потенціалу миття.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вашків Л. Епістолярна літературна критика : становлення, функції в літературному процесі. Тернопіль : Поліграфіст, 1998. 135 с.
2. Глушковецька Н. Епістолярій Василя Стуса як синтез поетичної, літературно-критичної та перекладацької творчості : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Черкаси : [б. в.], 2014. 217 с.
3. Загоруйко Н. Літературно-естетичний дискурс таборового епістолярію українських п'ядесятників : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Кам'янець-Подільський : [б. в.], 2012. 195 с.
4. Дончик В. З потоку літ і ліптоку : наук. вид. Київ : Стило, 2003. С. 233–253.
5. Іван Драч: «Загребельний працював, як скажений комбайн, продукуючи роман за романом» [Ел. ресурс] : [інтерв'ю з письменником Іваном Драчем] / вела Галина Гузьо. Реж. доступу : <http://archive.wz.lviv.ua/articles/71377>. Назва з екрану. Дата звернення: 21.11.2014.
6. Іваничук Р. Минувшину згадують, дбаючи про майбутнє. Роздуми над романом П. Загребельного «Я, Богдан». *Жовтень*. 1984. № 1. С. 112–117.
7. Іваничук Р. Нещоденний щоденник. Львів : Літопис, 2005. 216 с.
8. Климончук О. Загребельний став цілою добою української літератури [Ел. ресурс] : [інтерв'ю-некролог з Миколою Жулинським, Іваном Дзюбою, Володимиром Яворівським ; 05.02.2009] / Оксана Климончук. – Реж. доступу : <http://www.unian.ua/politics/187846-zagrebelsniy-stav-tsiloju-doboyu-ukrajinskoji-literaturi.html>. Назва з екрану. Дата звернення: 21.11.2014.
9. Марченко В. Листи до матері з неволі; упоряд. Н. Марченко. Київ : Фондація ім. О. Ольжича, 1994. – 500 с.
10. Письменник Роман Іваничук: «Тюрма мене оминула, але цькування тривало так довго, що я до того звик» [Ел. ресурс] : [інтерв'ю з Романом Іваничуком / розмовляв Василь Худіцький ; 09.09.2013]. – Реж. доступу : http://gazeta.dt.ua/CULTURE/pismennik-roman-ivanichuk-tyurma-mene-ominula-ale-ckuvannya-trivalo-tak-dovgo-scho-ya-do-togo-zvik_.html. Назва з екрану. Дата звернення: 21.11.2014.
11. Світличний І. Голос доби : у 2 кн. / упоряд. Л. Світлична, Н. Світлична. Київ : Сфера, 2001. Кн. 1 : Листи з «Парнасу». 544 с.; Кн. 2. 424 с.

12. Чорновіл В. Твори : в 10 т. / В'ячеслав Чорновіл ; упоряд. М. Коцюбинська, В. Чорновіл ; передм. М. Коцюбинської. Київ : Смолоскип, 2005. Т. 4, кн. 1 : Листи. 990 с.; Т. 4, кн. 2 : Листи. 1068 с.

References:

1. Vashkiv L. Epistolyarna literatura krytyka : stanovlennya, funktsiyi v literaturnomu protsesi. Ternopil' : Polihrafist, 1998. 135 s.

2. Hlushkovets'ka N. Epistolyariy Vasylya Stusa yak syntezy poetychnoyi, literaturno-krytychnoyi ta perekladats'koyi tvorchosti : dys. ... kand. filol. nauk : 10.01.01. Cherkasy : [b. v.], 2014. 217 s.

3. Zahoruyko N. Literaturno-estetychnyy dyskurs taborovoho epistolyariyu ukrayins'kykh shistdesyatnykiv : dys. ... kand. filol. nauk : 10.01.01 / Nataliya Anatoliyivna Zahoruyko. Kam'yanets'-Podil's'kyy : [b. v.], 2012. 195 s.

4. Donchuk V. Z potoku lit i litpotoku : nauk. vyd. K. : Stylos, 2003. S. 233–253.

5. Ivan Drach: «Zahrebel'nyy pratsyuvav, yak skazhenyy kombayn, produkuyuchy roman za romanom» [El. resurs] : [interv'yu z pys'mennykom Ivanom Drachem] / vela Halyna Huz'о. Rezh. dostup : <http://archive.wz.lviv.ua/articles/71377>. Nazva z ekranu. Data zvernennya: 21.11.2014.

6. Ivanychuk R. Mynuvshynu zhaduyut', dbayuchy pro maybutnye. Rozdumy nad romanom P. Zahrebel'noho «YA, Bohdan». *Zhovten'*. 1984. № 1. S. 112–117.

7. Ivanychuk R. Neshchodenny shchodennyk. L'viv : Litopys, 2005. 216 s.

8. Klymonchuk O. Zahrebel'nyy stav tsiloyu dobroyu ukrayins'koyi literatury [El. resurs] : [interv'yu-nekroloh z Mykoloyu Zhulyns'kym, Ivanom Dzyuboyu, Volodymyrom Yavorivs'kym ; 05.02.2009] / Rezh. dostup : <http://www.unian.ua/politics/187846-zagrebelniy-stav-tsiloyu-doboyu-ukrajinskoji-literaturi.html>. Nazva z ekranu. Data zvernennya: 21.11.2014.

9. Marchenko V. Lysty do materi z nevoli; uporyad. N. Marchenko. K. : Fundatsiya im. O. Op'zhycha, 1994. 500 s.

10. Pys'mennyk Roman Ivanychuk: «Tyurma mene omynula, ale ts'kuvannya tryvalo tak dovoho, shcho ya do toho zvyk» [El. resurs] : [inter'yu z Romanom Ivanychukom / rozmovlyav Vasyly Khudyts'kyy ; 09.09.2013]. Rezh. dostup : http://gazeta.dt.ua/CULTURE/pismennik-roman-ivanichuk-tyurma-mene-ominula-ale-ckuvannya-trivalo-tak-dovgo-scho-ya-do-togo-zvik-_html. Nazva z ekranu. Data zvernennya: 21.11.2014.

11. Svitlychnyy I. Holos doby : u 2 kn. / uporyad. L. Svitlychna, N. Svitlychna. K. : Sfera, 2001. Kn. 1 : Lysty z «Parnas». 544 s.; Kn. 2. 424 s.

12. Chornovil V. Tvory : v 10 t. / V'yacheslav Chornovil ; uporyad. M. Kotsyubyn'ka, V. Chornovil ; peredm. M. Kotsyubyn's'koyi. K. : Smoloskyp, 2005. Т. 4, кн. 1 : Lysty. 990 s.; Т. 4, кн. 2 : Lysty. 1068 s.